

Köhler, Piotr

Historia Zielnika Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego (KRA) w latach 1910-2000

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 46/4, 77-104

2001

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr Köhler
(Kraków)

**HISTORIA ZIELNIKA INSTYTUTU BOTANIKI
UNIwersYTETU JagIELLOŃSKIEGO (KRA)
W LATACH 1910–2000**

*Habent sua fata herbaria,
modo ea componere oportet*

Najstarszy w Polsce uniwersytecki zielnik, znajdujący się w Instytucie Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, został założony w 1780 r. Jego historia w latach 1780–1910 była przedmiotem osobnego opracowania¹. Niniejsza praca obejmuje dalsze dzieje Zielnika Uniwersytetu Jagiellońskiego.

**ZIELNIK OGRODU BOTANICZNEGO
C.K. UNIwersYTETU JagIELLOŃSKIEGO
Cz. II. Lata: 1910–1912**

1910 – 30 X – Edward Janczewski (1846–1918), profesor katedry anatomii i fizjologii roślin UJ² objął (czasowo) kierownictwo Zielnika oraz Muzeum Botanicznego wraz z jego zbiorami³, a asystentem mianowano bardzo uzdolnionego młodego botanika Antoniego Józefa Żmudę (1889–1916)⁴, który przystąpił do porządkowania Zielnika. Przed rozpoczęciem tych prac zbiory znajdowały się w zupełnym zaniedbaniu: umieszczone jeszcze z polecenia poprzedniego profesora botaniki i dyrektora Ogrodu Botanicznego, Józefa Rostafińskiego

(1850–1928), w roku 1883⁵ w wilgotnym pomieszczeniu na parterze wschodniego pawilonu, bez skrzynek i szaf, leżały nieuporządkowane, zakurzone i niszczone przez insekty. Całość była podzielona z grubsza na części: 1). Zielnik główny roślin nasiennych (ok. 15 000 arkuszy, z lat 1839–1889), 2). Zielnik ogólny roślin krajowych (ok. 10 000 arkuszy, z lat 1810–1883), 3). Zielnik roślin lekarskich (ok. 1000 arkuszy, z lat 1848–1869), oraz 20 innych kolekcji⁶, łącznie około 31 000 arkuszy.

1911 – 30 IX – kończyła się nominacja A. Żmudy na asystenta w katedrze botaniki. W związku z tym E. Janczewski wystarał się, by Wydział Filozoficzny UJ przedłużył asystenturę A. Żmudzie na następne dwa lata do 30 IX 1913 r.⁷

1912 – 13 IV – Dyrektorem Ogrodu Botanicznego i profesorem katedry botaniki został Marian Raciborski, systematyk, fitogeograf, paleobotanik, fitopatolog, jeden z najwybitniejszych polskich botaników⁸. Po uzyskaniu nominacji rozpoczął przesyłanie z Lwowa do Krakowa swoich prywatnych zbiorów zebranych podczas pobytu na Jawie w latach 1896–1900.

ZIELNIK OGRODU I INSTYTUTU BOTANICZNEGO UNIwersytetu Jagiellońskiego

a) Okres 1913–1918

1913 – Z chwilą objęcia profesury przez M. Raciborskiego nawiązano kontakty z instytucjami zagranicznymi, od których otrzymano pierwsze w XX w. zbiory zasuszonych roślin. Pomimo napływu wielu nowych kolekcji położenie finansowe Zielnika nie uległo poprawie⁹.

1914 – W połowie roku porządkowanie zbiorów zielnikowych zbliżało się ku końcowi. W ciągu tych kilku lat A. Żmuda wykonał ogromną pracę: rośliny przełożył na nowe arkusze papieru lub do kopert i zaopatrzył w nowe etykiety¹⁰, materiał z poszczególnych gatunków i rodzajów włożył do nowych obwolot, a całość zbioru ułożył systematycznie. W ten sposób Zielnik stał się dostępny dla badaczy. Prace te były konieczne dla ratowania kolekcji, dziś jednakże z punktu widzenia historii botaniki nie wszystko można równie wysoko ocenić. Wśród bezwzględnie potrzebnych trzeba wymienić dezynsekcję zbiorów; owady bardzo skutecznie niszczą zasuszone rośliny oraz papier, w który są zawinięte, i zamieniają wszystko w prawie jednorodny pył. Dezintegracja poszczególnych kolekcji i zastosowanie układu systematycznego zbiorów było uzasadnione potrzebami prac taksonomicznych i wykorzystywaniem Zielnika jako materiału porównawczego. Należy żałować, że A. Żmuda przynajmniej nie spisał poszczególnych kolekcji. Dziś ich odtworzenie jest prawie zupełnie niemożliwe, a takie informacje o składzie gatunkowym danych kolekcji byłyby obecnie bardzo

cenne, szczególnie podczas badań historycznych. Również informacje o przynależności poszczególnych arkuszy do danych kolekcji są ważne. Najstarsze okazy, szczególnie te z pierwszej połowy XIX w., były zaopatrywane tylko w nazwy gatunkowe. Reszta informacji, w tym często stanowiska i daty zbioru, a także nazwisko zbieracza, zapisana bywała w innym miejscu, np. na opakowaniu poszczególnych fascykułów lub na dołączanych do nich opisach. Dane te nie zawsze znalazły się na nowych etykietach. Całkowicie negatywnie należy ocenić ręczne przepisywanie starych etykiet i zastępowanie ich nowymi. Charakter pisma pierwotnych etykiet pozwala bowiem często na identyfikację zbieracza lub autora kolekcji, a nawet – przez porównanie z zachowanymi rękopisami – na określenie przybliżonego czasu powstania danego zbioru. Podobnie wiele informacji można uzyskać z papieru, do którego przyklejone są rośliny, np. znaki wodne wskazują na miejsce i rok jego produkcji, a przez to na czas powstania danej kolekcji oraz, w przybliżeniu, na kontakty danego ośrodka lub botanika¹¹. Tylko niedoświadczenie młodego asystenta oraz brak fachowego nadzoru w czasie czynności porządkowych w Zielniku mogą tłumaczyć ten zakres przeprowadzonych prac.

1915 – Stanisław Kulczyński (1895–1975) oznaczył część dawnego zielnika Józefa Warszewicza (1812–1866), obejmującego rośliny Andów, Kolumbii i Boliwii¹². J. Warszewicz odbył w latach 1845–1853 dwie podróże do Ameryki Środkowej i Południowej, skąd przywiózł m.in. zielnik. W latach 1854–1866 był inspektorem Ogrodu Botanicznego UJ¹³. Po jego śmierci bogate kolekcje żywych roślin pozostały w Ogrodzie Botanicznym, a zbiory suszonych – trafiły do Zielnika.

1916 – Ostatnie notatki A. Żmudy z dnia 20 I przed jego wyjazdem na front: „Zielniki truc. Kupić papieru zielnik[owego]! W Drukarni [zamówić] etykiety do Zielnika. Papier do zielnika“¹⁴. Wkrótce został zmobilizowany i 15 XII 1916 r. zginął na froncie siedmiogrodzkim¹⁵. Z powyższych notatek wynika, że nadal prowadził prace w Zielniku. Nie zdołał ich, niestety, ukończyć. Zbiory, nie umieszczone jeszcze w szafach ani w skrzynkach, znów zaczęły niszczyć.

1917 – 24 III – śmierć M. Raciborskiego. Tymczasowe kierownictwo pracowni botanicznej i jej zbiorów objął na krótko ponownie J. Rostafiński¹⁶.

b) Okres międzywojenny (1919–1939)

1918 – I – katedrę, Instytut Botaniczny, Ogród Botaniczny wraz z Zielnikiem objął Władysław Szafer (1886–1970). Prawie natychmiast rozpoczął starania o fundusze dla kierowanych przez siebie instytucji, w tym i dla Zielnika. Śladem tych starań jest m.in. wysłane w dniu **8 VII** pismo do Ministerstwa Wyznań i Oświaty w Wiedniu z prośbą o ustanowienie etatu asystenta w Muzeum oraz o środki potrzebne na przebudowę sali muzealnej i dwóch przyległych pomieszczeń

na Muzeum Botaniczne, a także na zakupienie nowych szaf na okazy muzealne i zielniki. Od wyjazdu A. Żmudy kolekcje zasuszonych roślin nadal „leżały w ciemnym i wilgotnym składzie na podłodze, gdzie narażone były na rychłe zniszczenie“.

Zakończenie pierwszej wojny światowej, odzyskanie niepodległości przez Polskę oraz utworzenie rządu w Warszawie sprawiło, że W. Szafer zmienił tylko adresata swych alarmujących listów w sprawie m.in. zielnika, np. w dniu **15 XII** wysłał do nowo powstałego Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie pismo podobnej treści, co list z 8 VII do Wiednia¹⁷.

1919 – Po objęciu kierownictwa Instytutu Botanicznego UJ przez W. Szafera najpilniejszym problemem było zabezpieczenie zbiorów muzealnych i zielnikowych, których stan tak opisywał: „Zielnik umieszczony jest w jednym niedostępnym i narażonym na niebezpieczeństwo pożaru składzie ciemnym i wilgotnym. Niezbędne tu jest uzyskanie lokalu odpowiedniego (5 pokoi) w gmachu poastronomicznym, a tymczasem sprawienie kosztem kilkunastu tysięcy marek koniecznych szaf, niezbędnych na przechowywanie zbiorów“¹⁸. Sprawozdanie to przyniosło odpowiedni skutek: Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego przyznało „na częściową adaptację sal, oraz sprawienie potrzebnych szaf na pomieszczenie zbiorów po śp. prof. Marianie Raciborskim, tytułem jednorazowego dodatku do dotacji kwotę 20.000 K[oron]“¹⁹. Za otrzymane pieniądze zakupiono m.in. wielką szafę zielnikową z drewna o 60 przedziałkach²⁰.

1920 – 4 V – Adam Stobiecki, spadkobierca M. Raciborskiego, przekazał jego zielnik roślin naczyniowych z Polski, Europy i Jawy, oraz zbiory grzybów jawańskich Instytutowi Botanicznemu UJ²¹. Z tego samego roku pochodzi pierwsza informacja o zakupie 143 zasuwaných skrzynek drewnianych do przechowywania zielnika²². Szybko okazało się, że skrzynki te są nieodpowiednie, ale dzięki nim zbiory uzyskały przynajmniej tymczasowe zabezpieczenie.

1921 – Kuratorem Zielnika został Bogumił Pawłowski (1898–1971), absolwent Uniwersytetu Jagiellońskiego, w przyszłości jeden z najwybitniejszych systematyków roślin w Europie oraz znawca roślinności górskiej²³. Dzięki jego wieloletnim, wytrwałym staraniom i wysiłkom prace nad uporządkowaniem zbiorów zostały doprowadzone do końca. W chwili objęcia kierownictwa Zielnika B. Pawłowski miał zaledwie 23 lata, stąd początkowo pracował pod ścisłym nadzorem W. Szafera.

Oprócz skrzynek dla Zielnika kupowano lub wykonywano w Ogrodzie Botanicznym specjalne drewniane stelaże, pierwszy z nich – w 1921 r.²⁴, a następnie w 1925 r.²⁵, 1929 r.²⁶ i w 1933 r.²⁷ oraz szafę na zbiory roślin zarodnikowych w 1929 r.²⁸, a w 1933 r. dwie szafy²⁹, w tym jedna na zielnik K. Jelskiego³⁰.

1927–1929 – w Zielniku pracowała Jadwiga Dobrzańska (1904–1973), studentka, a następnie absolwentka Uniwersytetu Jagiellońskiego. Do jej obowiązków należało porządkowanie i wcielanie do zbioru głównego (Herbarium Generale) dawniejszych kolekcji³¹. Przyjęcie do Zielnika pomocy technicznej

było konieczne, ponieważ B. Pawłowski był w tym czasie zajęty czasochłonnymi badaniami terenowymi w Tatrach i przygotowaniem habilitacji. Poprzednio, należy przypuszczać, zbiorami zajmował się osobiście B. Pawłowski. Począwszy od tego roku przy zbiorach zatrudniane były również inne osoby. W następnych latach będą to zarówno rekrutujący się spośród studentów wyższych lat wolontariusze, jak i absolwenci UJ otrzymujący na ten cel stypendia z różnych źródeł. Niestety, nie byli oni zatrudniani przez Uniwersytet i na skutek tego brak materiałów archiwalnych związanych z ich zatrudnieniem. Jedynym źródłem informacji jest przechowywana w Bibliotece Jagiellońskiej „Kronika Instytutu i Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego od roku 1918 – 1938”³² sporządzona z okazji 20-lecia kierowania Instytutem i Ogrodem Botanicznym przez W. Szafera.

1 IX 1929 – 31 VIII 1931 – stypendium Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z Funduszu Kultury Narodowej na pracę w Zielniku otrzymywała J. Dobrzańska³³, pracująca tu już od dwóch lat. Pobierając stypendium zajmowała się porządkowaniem i wcielaniem do Zielnika roślin otrzymywanych z wymiany, a przede wszystkim pracowała nad zbiorami przeznaczonymi do *Roślin polskich*, przeprowadzała też czynności związane z wymianą roślin³⁴.

1930 – Rozpoczęcie wymiany zbiorów z innymi zielnikami przy pomocy własnego wydawnictwa zielnikowego. Prace nad jego przygotowaniem trwały przypuszczalnie już od kilku lat prowadzone przez J. Dobrzańską. Wydawnictwo to pod nazwą *Rośliny polskie, Serja II. (Plantae Poloniae exsiccatae, Series II.)* było kontynuacją serii wydawanej przez M. Raciborskiego w latach 1910–1911³⁵. Pierwsza setka ukazała się w 1930 r.³⁶

1934 – Opublikowano drugą setkę wydawnictwa zielnikowego *Rośliny polskie*³⁷. Dotychczas kupowane skrzynki fabryczne nie były całkiem odpowiednie dla potrzeb zielnika. Nowy ich typ opracował Jan Walas (1903–1991), asystent Instytutu Botanicznego UJ, wraz z Czerwińskim, właścicielem firmy stolarskiej w Świątnikach Górnych koło Krakowa. Były to drewniane szczelne skrzynki otwierane z przodu wysuwaną do góry ścianką. Od tego roku w firmie Czerwińskiego zamawiano nowe skrzynki tak, że pozwalało to zarówno na stopniową wymianę starych, jak i pomieszczenie nabytków. W ciągu następnych 60 lat firma Czerwińskiego wykonała ponad 800 skrzynek dla Zielnika UJ.

Jesienią 1934 r. w Zielniku zatrudniono trzy osoby: żonę B. Pawłowskiego, Stanisławę Pawłowską (1905–1985)³⁸, Stanisława Gryglowskiego i Jerzego Madeja. Zespół ten działający pod kierunkiem W. Szafera i B. Pawłowskiego przygotował trzecią setkę *Roślin polskich*.

1936 – Opublikowano trzecią setkę wydawnictwa zielnikowego *Rośliny polskie*³⁹.

Maria Łańcucka (1913–1995), ówczesnie studentka Uniwersytetu Jagiellońskiego, a w przyszłości znakomity paleobotanik i profesor w Instytucie Botaniki PAN w Krakowie⁴⁰, przez dwa lata akademickie (1936/1937 i 1937/1938)

zajmowała się porządkowaniem zbioru nasion w Instytucie Botanicznym UJ dzięki otrzymaniu stypendium z funduszu Kazimierza Lessera⁴¹.

W latach 1936–1950 poszczególne zielniki otrzymały identyfikujące je akronimy składające się z jednej do kilku liter⁴²; Zielnik Uniwersytetu Jagiellońskiego – KRA – od pierwszych liter nazwy miasta, w którym się znajduje.

1937 – S. Pawłowska przeszła do pracowni zielnikowej, gdzie być może zajmowała się kontrolą wpływających do Zielnika materiałów. Do prac przy wcielaniu zbiorów zielnikowych zatrudniono począwszy od roku akademickiego 1937/1938 Zofię Gumińską, Antoniego Mayera i Helenę Stankiewiczównę⁴³. Prawdopodobnie pracowali tam aż do wybuchu II wojny światowej.

1939 – opublikowano czwartą setkę wydawnictwa zielnikowego *Rośliny polskie*⁴⁴.

W okresie międzywojennym zbiory zielnikowe związane były poprzez miejsce przechowywania z Ogrodem Botanicznym (pawilon wschodni przy ul. Kopernika). Według słów B. Pawłowskiego „stan ten wyszedł zielnikowi na dobre, bo w tamtych latach mógł zielnik korzystać z obfitszych w Ogródzie, niż w Instytucie zasobów pieniężnych”⁴⁵. W okresie międzywojennym, a szczególnie od roku 1934, zielnik powiększał się głównie poprzez wymianę zbiorów z innymi instytucjami. Podstawą tej wymiany były dublety, przede wszystkim z jawajskich zbiorów M. Raciborskiego i południowoamerykańskich – K. Jelskiego, oraz wydawnictwo zielnikowe *Flora Polonica Exsiccata*, seria II, 4 centurie (z 1930, 1934, 1936 i 1939 r.). Liczba instytucji wymieniających zbiory z krakowskim zielnikiem uniwersyteckim stopniowo rosła i w latach 1936–1939 wynosiła 38. Tą drogą otrzymano wiele wydawnictw zielnikowych oraz bardzo cenne zielniki z Kaukazu, Syberii, Ukrainy, Kanady (Quebec), Japonii, Szwecji, Erytrei. Drugim ważnym sposobem powiększania kolekcji były przekazywane zbiory pracowników Instytutu Botanicznego UJ, m.in. B. Pawłowskiego z Bułgarii, Czechosłowacji, Francji i Rumunii, J. Walasa z Bułgarii, W. Szafera z północnej Afryki, Skandynawii, Alp i Ameryki Północnej, Bronisława Jaronia (1905–1942) z Finlandii, uczestnika polskich wypraw antarktycznych Rudolfa Wilczka (1903–1984) z Grenlandii, oraz Stefana Jarosza (1903–1958) z Wyspy Kościuszki, a także rośliny zbierane w Polsce. Zielnik powiększono wreszcie poprzez zakupy, m.in. zielnik roślin z Półwyspu Iberyjskiego F. Sennena.

c) Okres drugiej wojny światowej (1939–1945)

1939 – Tuż przed wybuchem II wojny światowej pracownicy Instytutu i Ogródu Botanicznego zostali powołani do wojska lub wyjechali na wschód. Pozostał tylko W. Szafer z żoną i dwiema asystentkami. Przez pierwsze tygodnie okupacji pracowali bez przeszkód. Stopniowo zaczęli wracać i inni pracownicy.

1941 – hitlerowskie władze okupacyjne utworzyły Botanische Anstalten, placówkę mającą objąć w przyszłości wszystkie instytucje naukowe Generalnej Guberni związane z botaniką, będącą zaczątkiem niemieckiego Kopernikus-Universität w Krakowie. Ogrodem Botanicznym, w tym i Zielnikiem, kierował od stycznia 1941 r. Wilhelm Herter (1884–1958), zawodowy zbieracz roślin z Urugwaju, który prawo wykładania uzyskał na Uniwersytecie Berlińskim bezpośrednio przed przyjazdem do Krakowa⁴⁶. Jemu podlegał Zielnik, w którym pracowało pięć osób: B. Pawłowski – odpowiedzialny był za porządkowanie zbiorów i prace konserwujące oraz wymianę zbiorów z innymi zielnikami, Wanda Wróbel (1911–1983) – pomagała przy porządkowaniu zbiorów roślin kwiatowych⁴⁷, Henryk Błaszczyk (1911–1984) – porządkował zbiory roślin zarodnikowych i niższych⁴⁸, Kazimiera Błaszczyk – sezonowo pomagała przy porządkowaniu zbiorów roślin zarodnikowych i niższych, Jadwiga Skwara (1914–1991) – pomagała przy porządkowaniu zbiorów roślin kwiatowych⁴⁹.

1942 – W sprawozdaniu z końca 1942 lub początku 1943 r. B. Pawłowski pisał: „Zbiory powiększyły się o 19 półsetek wydawnictwa zielnikowego *Mycotheca germanica* od H. Sydowa z Berlina, uzyskano ponadto pewną liczbę okazów grzybów. Większy zbiór roślin naczyniowych i mchów zebranych podczas wycieczek fitosocjologicznych został po oznaczeniu włączony do zbioru głównego. Poprzez wymianę przekazano do Muzeum Przyrodniczego w Sztokholmie 150 arkuszy⁵⁰, natomiast większa wysyłka wymienna do Muzeum Botanicznego w Berlin-Dahlem jest w przygotowaniu⁵¹ [...]. Zielnik dostarcza materiału i okazów do wykonania rycin do *Illustrierte Flora des Weichselraumes*⁵². W zamian za wysłane rośliny do Berlina oczekiwano stamtąd okazów roślin alpejskich, bałkańskich, bliskowschodnich, arktycznych i antarktycznych⁵³.

d) Okres powojenny (1945–1953)

Konieczność szybkiego przenoszenia zbiorów w czasie wojny spowodowała, że poszczególne grupy roślin przechowywane w odmienny sposób (np. rośliny naczyniowe – naklejone na arkusze papieru, mszaki i porosty – w torebkach) zostały również rozdzielone przestrzennie. Rozdzielenie to dało początek istnieniu w obrębie zielnika autonomicznych kolekcji, których dzieje kształtowały się od tego momentu niezależnie. Poniżej omówiona zostanie oddzielnie historia każdego z działów: rośliny naczyniowe, mszaki, porosty i glony, grzyby, śluzowce.

R o ś l i n y   n a c z y n i o w e

1950 – Po przerwie wojennej wznowiono wymianę wydawnictw zielnikowych. Początkowo nie osiągnęła ona poziomu przedwojennego (jedynie 13

instytucji). Co dziwniejsze, mimo usilnych starań bardzo niechętnie przysyłano rośliny z ZSRR. Przekazane natomiast zostały do Zielnika kolekcje zebrane podczas drugiej wojny światowej przez Andrzeja Środonia (1908–1998) w Wielkiej Brytanii i Stanisława Batkę (1904–1975) również w Wielkiej Brytanii, oraz wspomniały zielnik Adama Starzeńskiego (1872–1956) z środkowej Afryki. Zamówiono skrzynki zielnikowe i stelaże w firmie Czerwiński w Świątnikach Górnych koło Krakowa⁵⁴.

e) Okres 1953–1967

1953 – X – po utworzeniu Zakładu Botaniki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie⁵⁵ zbiory zielnikowe tej placówki, z wyjątkiem mykologicznych, gromadzone były w Zielniku UJ⁵⁶. Opiekę naukową nad połączonymi zbiorami sprawował B. Pawłowski, kuratorem zielnika roślin naczyniowych była S. Pawłowska, za wymianę okazów z innymi zielnikami odpowiadał Adam Jasiewicz. Etatowych pracowników w Zielniku nie było. Ponieważ W. Szafer, równocześnie dyrektor Instytutu Botanicznego UJ, Ogrodu Botanicznego UJ, Zakładu (a następnie Instytutu) Botaniki Polskiej Akademii Nauk i Zakładu Ochrony Przyrody PAN, nie dbał o rygorystyczny podział funkcji, stąd zbiory zielnikowe klejone były przez różnych pracowników, niezależnie od tego, czy zatrudnieni byli w Uniwersytecie Jagiellońskim, czy w Polskiej Akademii Nauk. Jak wspominają pamiętające tamte czasy osoby, panująca wtedy atmosfera wytworzona przez W. Szafera nie pozwalała, by unikano tej pracy, wręcz przeciwnie – każdy poczytywał sobie za zaszczyt móc pracować w zielniku⁵⁷.

1957 – wydano piątą setkę wydawnictwa zielnikowego *Rośliny polskie*⁵⁸.

1961 – wydano szóstą setkę wydawnictwa zielnikowego *Rośliny polskie*⁵⁹.

1966–1967 – podział zbiorów na Zielnik Uniwersytetu Jagiellońskiego (KRA) i Zielnik Polskiej Akademii Nauk (KRAM). 18 XI 1966 r. Rektor Uniwersytetu prof. Mieczysław Klimaszewski oraz dyrektor Instytutu Botaniki PAN prof. B. Pawłowski powołali Komisję Inwentaryzacyjną. Uzgodniono, że zbiorami UJ są wszystkie kolekcje, jakie wpłynęły do Zielnika do końca roku kalendarzowego 1953 (w tym zielnik A. Żmudy z Istrii i część innych materiałów), zbiory pracowników (w tym także osób zatrudnionych później w PAN – jeśli zebrano je do 1953 r.), magistrantów i studentów Uniwersytetu, zielnik Adama Starzeńskiego oraz dary dla Uniwersytetu. Zbiorami PAN miały stać się zielniki pracowników PAN (w tym wszystkie zbiory doc. A. Jasiewicza), herbaria Ignacego Aleksandra Króla (1874–1951) i Kazimierza Miczyńskiego (1899–1956), część zielnika A. Żmudy zakupiona przez PAN oraz dary dla PAN. Natomiast wszystkie zbiory pochodzące z wymiany od r. 1954 miały zostać podzielone w stosunku 1:1. W dniu 21 XI 1966 r. rozpoczęto inwentaryzację i podział zbiorów,

prace zakończono 30 VI 1967 r. Zielniki UJ i PAN zostały policzone, opieczętowane oddzielnymi pieczętkami i niezależnie ponumerowane. W wyniku podziału UJ otrzymał 24 360 gatunków (149 089 arkuszy) roślin naczyniowych, a PAN – 6560 gatunków (26 967 arkuszy) roślin naczyniowych. W dniu 13 XI 1967 r. rozpoczęto przenoszenie wydzielonych dla Instytutu Botaniki PAN zbiorów do nowych pomieszczeń, prace zakończono 31 I 1968 r.⁶⁰

Okres wspólnego gromadzenia i użytkowania zbiorów zielnikowych przez Uniwersytet Jagielloński i Polską Akademię Nauk (1953–1967) należy uznać niewątpliwie za najgorszy okres w najnowszej historii Zielnika. W. Szafer całą energię skupił na tworzeniu, a następnie kierowaniu nowo powstałą placówką PAN, zaniedbując instytut uniwersytecki. Jego zbiory w praktyce traktował jak część zbiorów PAN. Najlepszym tego dowodem są informacje przekazywane redakcji międzynarodowego informatora zielnikowego *Index herbariorum. The herbaria of the world*. Jego pierwsze wydanie prawidłowo podaje dane dotyczące zielników krakowskich: Herbarium Horti Botanici Universitatis Jagellonicae, Kopernika 27 (KRA) oraz Muzeum Fizjograficzne Polskiej Akademii Umiejętności [dział] botaniczny, Sławkowska 17 (KRAM)⁶¹. Natomiast dwa kolejne – już tylko: Herbarium Instituti Botanici Academiae Scientiarum Polonae (olim: „Muzeum Fizjograficzne Polskiej Akademii Umiejętności”), Sławkowska 17 (in part also: Lubicz 46) **KRA**⁶² [podkreślenie moje – P.K.] – jak gdyby zielnik UJ został wcielony do zielnika PAN, z zachowaniem jednakże akronimu.

f) Okres najnowszy (1968–2000)

1967 – Pierwszym kustoszem działu roślin naczyniowych po podziale zielnika została w lipcu 1967 roku mgr E. Urszula Zając (tab. 1), natomiast dr Helena Trzcińska-Tacik odpowiadała za kontakty zagraniczne⁶³.

1968 – Na początku roku rozesłano pismo informujące, że przy ul. Lubicz 46 w Krakowie od dnia 1 I 1968 r. mieszczą się dwa odrębne zielniki: 1) Zielnik Katedry Systematyki i Geografii Roślin Uniwersytetu Jagiellońskiego, będący kontynuacją dawnego zielnika Ogrodu Botanicznego UJ i zielnika Ogrodu i Instytutu Botanicznego UJ, 2) Zielnik Instytutu Botaniki Polskiej Akademii Nauk, zawierający zbiory zielnikowe byłego Muzeum Przyrodniczego Polskiej Akademii Umiejętności przeniesione z ul. Sławkowskiej 17⁶⁴, oraz nowsze materiały zebrane przez pracowników Instytutu⁶⁵.

W ciągu pierwszych czterech lat po podziale zbiorów (1967–1971) dział roślin naczyniowych pod kierunkiem prof. Jana Kornasia (1923–1994), kierownika Katedry, a od 1 I 1970 r. dyrektora Instytutu Botaniki UJ, rozwijał się bardzo dynamicznie. Podobnie jak w czasach W. Szafera, również i w tym

okresie pracę w zielniku poczytywano za zaszczyt, stąd rośliny naklejali prawie wszyscy pracownicy Instytutu (asystenci mieli obowiązek przepracowania jednego dnia w tygodniu). Przy porządkowaniu kolekcji zatrudniano również studentów (na pracach zleconych).

Począwszy od drugiej połowy lat siedemdziesiątych, w miarę ubywania wolnego miejsca, tempo prac w dziale roślin naczyniowych zaczęło szybko spadać. Gdy miejsca zabrakło, zaprzestano zbierać rośliny, zaniechano wcielania dokumentacji prac naukowych w postaci zielników, a dokumentacje prac magisterskich przekazywano do Zielnika Instytutu Botaniki PAN. Aż do końca lat osiemdziesiątych wszelkie prace techniczne przy zbiorach wykonywali kuratorzy wspomagani przy naklejaniu roślin przez studentów zatrudnianych na pracach zleconych.

1980–1985 – prof. Jan Kornaś zorganizował i opublikował ostatnie (dotychczas) wydawnictwo Zielnika pt. *Pteridophyta Poloniae Exsiccata*. Ukazały się cztery fascykły obejmujące 120 numerów⁶⁶.

Ostatnie dziesięciolecie XX w. charakteryzuje ponowny wzrost tempa pracy w tym dziale. Na początku lat 90-tych Zielnik rozszerzono o jedną salę. W związku z tym zwiększono o blisko 30% liczbę skrzynek do przechowywania zbiorów. Od roku 1989 zatrudniono jednego pracownika technicznego (mgr Anna Dubiel w latach 1989–1992, następnie mgr Iwona Bobrowska – 1992–1993), od 1993 r. – dwóch (mgr Jolanta Zimowska i Krystyna Bobak), a od XII 1999 r. trzech (doszła Maria Radoszek) – specjalnie do pracy nad zbiorami roślin naczyniowych. Obecnie główne prace polegają na naklejaniu roślin i przyklejaniu starych etykiet, wciela się materiały, które napłynęły w ciągu ostatnich kilkunastu lat (nie dotyczy to jednak materiałów najnowszych, które napłynęły od 1995 r.), równocześnie zielnik jest rozsuwany. Zbiory są sukcesywnie przeglądane i katalogowane, a jeśli to konieczne, to rośliny są przekładane na nowe arkusze z zachowaniem starych etykiet, wymieniane są również koszulki i zakładki. Przeglądnięto dotychczas (grudzień 2000 r.) około 75% zbioru roślin naczyniowych.

Tabela 1. Kuratorzy Zielnika Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1910–2000

L.p.	Lata	Kurator
1	1910–1912	Edward Janczewski (1846–1918)
2	1912–1917	Marian Raciborski (1863–1917)
3	1917–1918	Józef Rostafiński (1850–1928)
4	1918–1921	Władysław Szafer (1886–1970)
5	1921–1953	Bogumił Pawłowski (1898–1971)
6	1953–1967	Stanisława Pawłowska (1905–1985)*
7	1967–1969	Eugenia Urszula Zajac*
8	1969–1984	Zbigniew Dzwonko*
9	1984–1989	Wojciech Granoszewski*
10	1989–	Eugeniusz Dubiel*

* – kurator tylko działu roślin naczyniowych

G r z y b y

W roku 1950/1951 opiekę nad zbiorami mykologicznymi objęła Barbara Gumińska. Umieszczone były wtedy na parterze w absydzie budynku obserwatorium astronomicznego w XIX wiecznych kartonowych pudłach, bez żadnego porządku, w znacznej części zniszczone. Okazy zostały przeglądnięte, najbardziej zniszczone wyrzucono, resztę zatruto, ułożono według rzędów, a w obrębie rzędów – alfabetycznie i umieszczono w drewnianych skrzynkach. Wkrótce zostały przeniesione na parter budynku przy ulicy Lubicz 46, a stamtąd w roku 1965 r. na ostatnie piętro tego budynku, gdzie mieszczą się do dziś.

Jak wspomina prof. Barbara Gumińska, zbiory grzybów nigdy nie miały swego kuratora, ani nawet osobnego pracownika technicznego, a wszystkie prace wykonywała sama.

Ś l u z o w c e

1968 – 17 X – Kierownik Katedry Systematyki i Geografii Roślin UJ prof. J. Kornaś przekazał w depozyt Instytutowi Botaniki PAN na podstawie umowy z dnia 31 V 1968 r. 823 pudełka śluzowców. Zbiory opieczetowane były pieczętką o treści: „Herbarium Instituti et Horti Botanici Universitatis Jagellonicae Cracoviensis“. Instytut Botaniki PAN zobowiązał się do zapewnienia tym zbiorom należytej konserwacji i utrzymania oraz do ich udostępniania⁶⁷.

1979 – zbiory zostały zwrócone Uniwersytetowi Jagiellońskiemu. Opiekę nad nimi objęła mgr Anna Drozdowicz.

Porosty i glony

Po drugiej wojnie światowej zbiory lichenologiczne i algologiczne umieszczone były w dwóch pomieszczeniach na parterze budynku Obserwatorium Astronomicznego. Po utworzeniu Zakładu Botaniki PAN, zbiory tej instytucji gromadzone były wspólnie ze zbiorami Uniwersytetu Jagiellońskiego, nad całością opiekę sprawował doc. Janusz Nowak.

Przy podziale zbiorów roślin naczyniowych w latach 1966–1967, również zbiory lichenologiczne rozdzielono, a kolekcje uniwersyteckie przełożono do nowych kopert i opieczętowano odrębną pieczętą o treści: „Herbarium Instituti et Horti Botanici Universitatis Jagellonicae Cracoviensis“. W czwartym kwartale 1967 roku oba zbiory (UJ i PAN) przewieziono do nowo zbudowanego budynku Instytutu Botaniki PAN. Przez następne lata przechowywane były w tym samym pomieszczeniu, ale w osobnych szafach.

1968 – 17 X – Kierownik Katedry Systematyki i Geografii Roślin UJ prof. J. Kornaś przekazał Instytutowi Botaniki PAN na podstawie umowy z dnia 31 V 1968 r. w depozyt cały zbiór uniwersytecki, który w tym czasie liczył 3595 torebek porostów⁶⁸.

Zbiory uniwersyteckie szybko powiększały się dzięki pracy prof. Marii Olech, ówczesnie adiunkta, a następnie docenta UJ, a także magistrantów. Kolekcje te nie były jednak włączane do depozytu, były przechowywane w prywatnym mieszkaniu M. Olech oraz w jej pokoju służbowym w budynku przy ul. Lubicz 46.

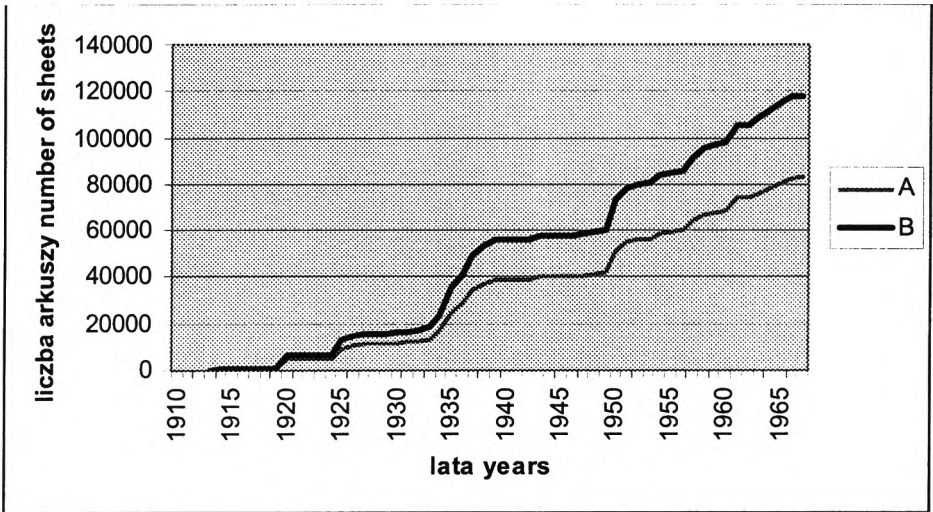
1992 – Na pierwszym piętrze zachodniego skrzydła Collegium Śniadeckiego (dawny budynek Obserwatorium Astronomicznego UJ przy ul. Kopernika 27) urządzono zielnik lichenologiczny.

1993 – W lipcu zatrudniono do prac technicznych mgr Joannę Połcik. Jest pierwszym pracownikiem, do którego obowiązków należy praca w zielniku porostowym. Poprzednio okresowo zatrudnionych było tu kilka osób, np. Jeff Evans (USA), Lucyna Śliwa, nie były to jednakże stałe etaty.

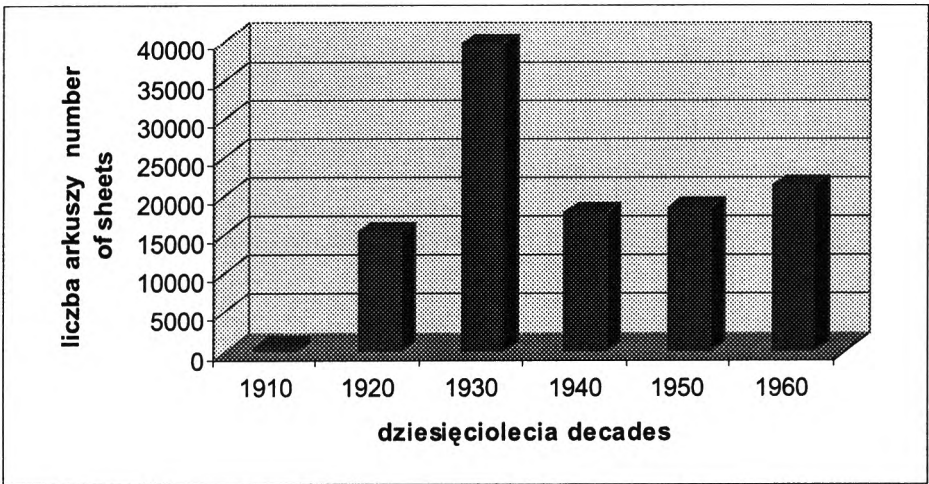
IX–X – Przeniesiono do nowo urządzonego zielnika lichenologicznego zbioru z prywatnego mieszkania prof. M. Olech i z jej pokoju służbowego.

1994 III–IV – zdeponowane w PAN zbiory uniwersyteckie zostały zwrócone i przeniesiono je do zielnika.

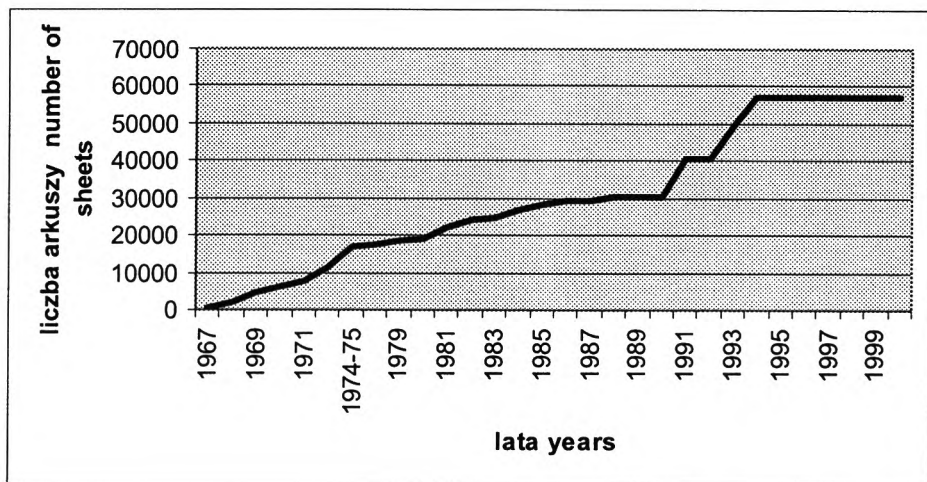
Obecnie zielnikiem porostowym kieruje prof. M. Olech.

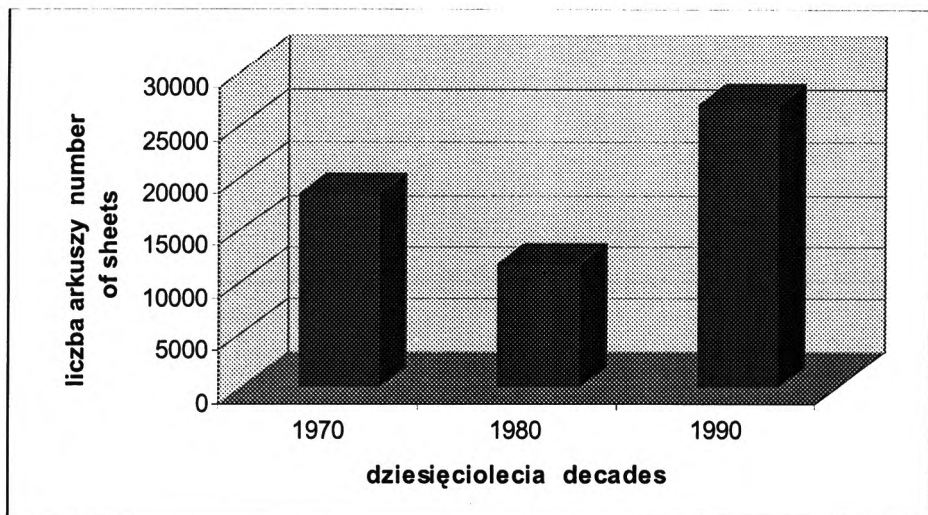
Ryc. 1. Przyrost liczby arkuszy zielnikowych w latach 1910–1967.
 A – liczba arkuszy uzyskanych z wymiany, B – całkowita liczba arkuszy.

Ryc. 2. Przyrost wielkości Zielnika w poszczególnych dekadach w latach 1910–1967.

Ryc. 3. Przyrost liczby arkuszy zielnikowych w latach 1967–2000.

Ryc. 4. Przyrost wielkości Zielnika w poszczególnych dekadach w latach 1967–2000.

M s z a k i

Zbiorami briologicznymi opiekował się od drugiej wojny światowej aż do swej śmierci Bronisław Szafran (1897–1968), briolog i palinolog, profesor UJ i dyrektor Ogródu Botanicznego UJ⁶⁹.

1968 – 17 X – Kierownik Katedry Systematyki i Geografii Roślin UJ prof. J. Kornaś przekazał w depozyt na podstawie umowy z dnia 31 V 1968 r. Instytutowi Botaniki PAN 11745 torebek mchów i 1544 torebki wątrobowców. Zbiory opieczętowne były pieczętką o treści: „Herbarium Instituti et Horti Botanici Universitatis Jagellonicae Cracoviensis“. Instytut Botaniki PAN zobowiązał się do zapewnienia tym zbiorom należytej konserwacji i utrzymania oraz do ich udostępniania⁷⁰. Zbiory te nadal są w depozycie w Zielniku Instytutu Botaniki im. W. Szafera PAN.

WIELKOŚĆ ZBIORÓW

W omawianym okresie tylko jeden raz, w 1967 r., Zielnik Uniwersytetu Jagiellońskiego został policzony. Stało się to przy okazji oddzielania zbiorów Polskiej Akademii Nauk. Obejmowały wtedy 149 089 arkuszy roślin naczyniowych. Brak dokładnych danych na temat wielkości zielnika w roku 1910; przypuszczam, że zbiory liczyły około 31 000 arkuszy⁷¹. Stąd wniosek, że w ciągu 57 lat nastąpił wzrost o 118 089 arkuszy (ryc. 1), średnio o 2072 arkusze rocznie. Z tego z wymiany z innymi zielnikami otrzymano 82 769 arkuszy, a pracownicy Instytutu Botanicznego i studenci dostarczyli pozostałe 35 320. Zestawienie najważniejszych zbiorów zawiera Aneks I.

Tempo przyrostu zbiorów ilustruje poniższy wykres (ryc. 2). Było ono największe w latach 30-tych XX w. Wtedy to uruchomiono wydawnictwo zielnikowe, nawiązano kontakty z innymi zielnikami. W ciągu tej dekady otrzymano prawie 40 tys. arkuszy. Przypuszczam, że podobną liczbę wysłano. Dla kilku osób pracujących w pracowni zielnikowej był to ogromny wysiłek. Ten bardzo owocny dla Zielnika okres przerwany został przez drugą wojnę światową. W czasie okupacji niewiele przybyło. Na relatywnie dość wysokie, zważywszy przerwę wojenną, tempo przyrostu zbiorów w tej dekadzie zasadniczy wpływ miało przekazanie pod jej koniec przez Adama Starzeńskiego (1872–1956) ogromnego zielnika zebranego w Afryce wschodniej (głównie w Kenii i Tanzanii). W pozostałych dekadach tempo przyrostu zbiorów było średnie i utrzymywało się na poziomie 15–18 tys.

W latach 1967–2000 do zbiorów napłynęło 57 181 arkuszy roślin naczyniowych. Przyrost ten ilustruje rycina 3, natomiast tempo przyrostu w tych latach – rycina 4. Od połowy lat 90-tych XX w. widoczne jest zahamowanie

przyrostu zielnika. Wynika to nie z braku napływających materiałów, lecz z intensywnych prac technicznych nad wcześniejszymi zbiorami, co powoduje, że do zbioru głównego nie wciela się na bieżąco przybytków.

Najwięcej zbiorów napłynęło w ostatniej dekadzie XX w. Spowodowane to było przede wszystkim aktywną polityką powiększania zbiorów. Na niski przyrost w latach 80-tych w sposób oczywisty niekorzystny wpływ wywarły trudności techniczne i lokalowe Zielnika.

Obecnie zielnik roślin naczyniowych liczy około 250 000 arkuszy, w tym zbiór główny (Herbarium generale) – 211 000, poza nim znajdują się jeszcze zielniki prof. Jana Kornasia (głównie paprotniki) oraz pozostałych pracowników Instytutu Botaniki UJ, którzy nadal prowadzą badania terenowe. Poza zbiorem głównym jest również mnóstwo materiałów jeszcze nie oznaczonych. Przywiezione zostały i przekazane przez wyprawy naukowe w odległe florystycznie rejony Ziemi. Szacuje się, że wprawnemu floryście ich oznaczenie zajmie kilkanaście lat. Do najważniejszych kolekcji w Herbarium generale należą zbiory: Feliksa Berdaua (z Europy), Konstantego Jelskiego (z Ameryki Południowej), Jana Kornasia i Anny Medweckiej-Kornaś (z Europy, Afryki, Ameryki Południowej i Azji), Anny Pacyny (z Mongolii), Bogumiła Pawłowskiego (flora gór środkowej i południowej Europy), Mariana Raciborskiego (z Europy, Jawy i okolicznych wysp), Antoniego Rehmana (z Karpat), Adama Starzeńskiego (z Afryki), Aleksandra Ślendrańskiego (z Europy), Jana Walasa (z Europy), Eustachego Wołoszczaka (z Karpat).

Zielnik mszaków składa się z około 15 000 kopert. Najważniejszymi kolekcjami są tu zbiory: Marii Olech (z Antarktyki, Arktyki – ze Spitsbergenu), Mariana Raciborskiego (z Jawy i okolicznych wysp), Bronisława Szafrana (z Europy), Antoniego Żmudy (z Europy).

Zielnik grzybów obejmuje około 20 000 kopert. Największymi zbiorami są tu kolekcje: Barbary Gumińskiej (z Polski) i Mariana Raciborskiego (z Jawy i okolicznych wysp).

Zielnik porostów zawiera około 48 000 kopert i obejmuje, oprócz kolekcji XIX-wiecznych wydawnictw zielnikowych i dokumentacji prac magisterskich, przede wszystkim porosty zebrane podczas badań naukowych w Polsce – z Beskidu Sądeckiego i Beskidu Niskiego, w Południowej Ameryce – z Ziemi Ognistej (M. Olech), Arktyce – ze Spitsbergenu (M. Olech, E. Dubiel), Grenlandii (R. Wilczek) oraz Islandii (M. Olech). Zbiór z Antarktyki jest największy w Polsce i jeden z najcenniejszych na świecie, zawiera wiele typów nomenklatorycznych nowo opisanych taksonów. W zielniku tym są również zbiory grzybów rosnących na porostach (parasymbionty i saprofity). Osobną część zajmują kolekcje algologiczne, głównie XIX-wiecznych wydawnictw zielnikowych.

Zbiory śluzowców liczą około 13 000 pudełek. Najważniejszymi zbiorami są kolekcje: Anny Drodzowicz (z Polski) i Józefa Rostafińskiego (z Europy).

W chwili obecnej Zielnik Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego liczy około 346 000 arkuszy, kopert i pudełek z okazami. Zawiera wiele typów nomenklatorycznych roślin kwiatowych, paprotników, grzybów, porostów i grzybów lichenujących (tych ostatnich głównie z Arktyki i Antarktyki). Ich pełny spis będzie możliwy do uzyskania dopiero po skomputeryzowaniu całości zbiorów.

POMIESZCZENIA ZIELNIKA

Przez krótki okres, gdy M. Raciborski kierował (do swej śmierci w 1917 r.) Instytutem i Ogrodem Botanicznym, zielnik mieścił się nadal w parterowym pomieszczeniu wschodniego pawilonu⁷². Zmiany nastąpiły dopiero po przejściu Instytutu i Ogrodu wraz z Zielnikiem przez ucznia M. Raciborskiego – W. Szafera. Zbiory zielnikowe przeniesiono na pierwsze piętro wschodniego pawilonu do dużej sali, gdzie w XIX w. odbywały się wykłady. Sąsiednia niewielka salka zajęta była na mieszkanie służbowe asystenta. Nowe pomieszczenie, wprawdzie dość obszerne, również nie nadawało się na przechowywanie kolekcji zasuszonych roślin, nie posiadało nawet instalacji elektrycznej⁷³.

W chwili wybuchu drugiej wojny światowej zielnik nadal mieścił się na I piętrze we wschodnim, „zielnikowym“ pawilonie przy Ogrodzie Botanicznym. Główną cechą czteroletnich rządów W. Hertera w Ogrodzie Botanicznym UJ w odniesieniu do Zielnika były wielokrotne i nagłe zmiany miejsca przechowywania zbiorów. Już 15 kwietnia 1941 r. z polecenia W. Hertera zielnik przeniesiono na I piętro budynku Obserwatorium Astronomicznego. W lipcu tego roku zbiory przeniesiono ponownie do pawilonu na I piętro (zachował się plan rozmieszczenia zbiorów)⁷⁴. W czerwcu 1942 r. zielnik przeniesiono do Theatrum Anatomicum przy ul. Kopernika 12. W listopadzie 1943 r. zbiory powróciły do Ogrodu Botanicznego i umieszczono je, razem z biblioteką, na parterze budynku Obserwatorium Astronomicznego⁷⁵. Według zachowanego planu zagospodarowania parteru budynku zielnik zajmował 6 pomieszczeń we wschodnim skrzydle i jedno – w narożniku południowo-zachodnim⁷⁶.

W pokojach na parterze Obserwatorium Astronomicznego zbiory znajdowały się do połowy 1948 r., kiedy to Zielnik przeniesiono do budynku Instytutu Botanicznego przy ulicy Lubicz 46 i rozlokowano w poszczególnych pomieszczeniach.

Po powstaniu Zakładu (Instytutu) Botaniki PAN rozbudowano i nadbudowano budynek Instytutu Botanicznego UJ przy ul. Lubicz. Urządzono wtedy dużą salę zielnikową na wysokim parterze, do której przeniesiono zbiory roślin naczyniowych. Zbiory innych grup roślin rozmieszczone były w pokojach opracowujących je osób (np. w salach nr 5, 6, i 7, oraz w budynku przy ul. Lubicz 46 w pokoju nr 8 i 10⁷⁷), natomiast zbiory porostów i mszaków przechowywane

były na parterze budynku Obserwatorium Astronomicznego w Ogrodzie Botaniczny przy ul. Kopernika 27⁷⁸.

Od połowy lat 90-tych XX w. prowadzono prace remontowo-budowlane we wschodnim skrzydle dawnych stajni wojskowych (położonych za wschodnią granicą Ogrodu Botanicznego przy ul. Kopernika 29), w których następnie mieścił się uniwersytecki zakład poligraficzny. W wyniku przebudowy i nadbudowy uzyskano obszerne pomieszczenia na zbiory zielnikowe. Po zakończeniu inwestycji zostaną tam przeniesione kolekcje wszystkich grup roślin.

WYPOŻYCZENIA⁷⁹

Ze zbiorów Zielnika Uniwersytetu Jagiellońskiego korzystano nie tylko na miejscu. Na prośbę renomowanych instytucji krajowych i zagranicznych wysyłano niewielkie partie materiałów potrzebnych do prac systematycznych. Najczęściej były to pozaeuropejskie materiały M. Raciborskiego i K. Jelskiego oraz zbiory zielnikowe pochodzące z Polski. W tej ostatniej grupie szczególnie często wysyłano paprotniki, storczyki, oraz trudniejsze taksony flory polskiej.

PRACE POWSTAŁE PRZY WYKORZYSTANIU MATERIAŁU ZIELNIKOWEGO (AKCESJE Z LAT 1910–2000)

Jednym z najważniejszych wskaźników obrazujących znaczenie danego zielnika dla nauki jest liczba publikacji powstałych przy wykorzystaniu materiałów z danego zbioru. Najczęściej autorzy, zarówno zagraniczni, jak i polscy, nie przysyłają do Zielnika informacji (ani tym bardziej odbitek autorskich) o pracach, w jakich wykorzystali okazy zasuszonych roślin i grzybów. W przypadku autorów polskich można przyjąć, że każda monografia taksonomiczna oraz wszelkie prace traktujące o zasięgach poszczególnych gatunków w Europie środkowej posiłkowały się zbiorami Zielnika. Poniższe publikacje są więc jedynie przykładem prac powstałych przy wykorzystaniu materiału z Zielnika Uniwersytetu Jagiellońskiego.

E. D u b i e l : *Materiały zielnikowe dra Rudolfa Wilczka z 1 Polskiej Wyprawy na Grenlandię w 1937 roku w zbiorach Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego*. Dr Rudolf Wilczek herbarium materials collected during 1st Polish Greenland Expedition in 1937 in the herbarium of Institute of Botany, Jagiellonian University. „Wiadomości Botaniczne“ 1994 t. 38 z. 1/2 s. 172–173.

- P. S. K ö h l e r : *The Javanese Pteridophyta collected by Marian Raciborski housed in the Herbarium of the Jagiellonian University (KRA)*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Botaniczne“ 1989 nr 18 s. 127–133.
- P. S. K ö h l e r : *Marian Raciborski's Malesian Pteridophyta in KRA*. „Taxon“ 1990 nr 39(2) s. 229.
- P. S. K ö h l e r : *The Malesian pteridophyta of Raciborski*. „The Fern Gazette“ 1991 nr 14(2) s. 50.
- P. K ö h l e r : *220 years of Herbarium of the Jagiellonian University (KRA)*. Cracow, Poland. „Taxon“ 2001 nr 50 s. 943–945..
- J. K o r n a ś : *Type material for Marian Raciborski's Names of Malesian Pteridophytes at the Herbarium Universitatis Jagellonicae Cracoviensis*. „Taxon“ 1984 t. 33 z. 4 s. 752–755.
- J. K o r n a ś : *Type material of Marian Raciborski's names of Malesian Pteridophytes at the Herbarium Universitatis Jagellonicae Cracoviensis – addendum*. „Taxon“ 1985 t. 34 z. 4 s. 731.
- L. Ł a z a r c z y k : *Porosty polskie zabrane przez W. Jastrzębowskiego w latach 1827–1834* [Polnische Flechten, gesammelt von W. Jastrzębowski in den J. 1827–1834.]. „Spraw. Komis. Fizjogr.“ [za 1913] t. 48 dz. II s. 73–79. [opracowanie porostów tego przyrodnika ze zbiorów Uniwersytetu Jagiellońskiego; lista 119 gatunków]
- T. T a c i k : *Zbiory afrykańskie Adama Starzeńskiego*. „Fragmenta Floristica et Geobotanica“ 1956 t. 2 z. 1 s. 182–183.
- Z. W i ś n i e w s k a : *Hypnum cupressiforme L. i jego odmiany w zbiorach Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego*. „Fragmenta Floristica et Geobotanica“ 1957 t. 3 z. 1 129–140.

MATERIAŁY ARCHIWALNE

Archiwalia związane z działalnością Zielnika przechowywane są w Muzeum i Pracowni Historii Botaniki im. J. Dyakowskiej (Ogród Botaniczny UJ). Liczą koło 0,5 mb. Znajdują się tu m.in. spisy akcesyjne poszczególnych kolekcji (jedynie wybór), korespondencja związana z wymianą zielnikową, a także dokumentacja rozdziału zbiorów UJ i PAN⁸⁰. Przekazane zostały przez botaników, którzy w cią-gu swej pracy zawodowej byli przez dłuższy lub krótszy czas związani z Ziel-nikiem. Dział ten jest otwarty i ciągle się powiększa o nowe materiały.

ZAKOŃCZENIE

W ciągu ostatnich 220 lat zmienne były koleje Zielnika Uniwersytetu Jagiellońskiego. Były okresy pomyślne, gdy kierowany przez dbających o niego profesorów botaniki rozwijał się – przybywały nowe kolekcje, a wcześniejsze były dobrze zabezpieczone przed szkodnikami. Były również okresy niepomyślne, gdy niszczał przechowywany w nieodpowiednich warunkach. Od założenia w 1780 r. przeszedł ewolucję prowadzącą od funkcji jednej z pomocy naukowych w Gabinetcie Historii Naturalnej służących nauczaniu botaniki do – ściśle naukowego zbioru pełniącego rolę dokumentacji prac florystycznych, dostarczającego materiału porównawczego w pracach taksonomicznych. Miniony XX w. okazał się okresem szczególnie obfitym w wydarzenia. W ciągu kilku lat tuż przed pierwszą wojną światową poszczególne kolekcje zielnikowe zostały rozdzielone, a zbiory ułożono systematycznie według rodzin. Lata międzywojenne były okresem najintensywniejszego rozwoju: przygotowano i rozesłano cztery centurie własnego wydawnictwa zielnikowego, otrzymując w zamian kilkadziesiąt tysięcy arkuszy z cennymi okazami roślin z całego świata. Druga wojna światowa przerwała ten rozwój. Na skutek częstego przemieszczania zbiorów, zostały one rozdzielone na poszczególne grupy roślin, co dało początek obecnemu podziałowi na zielnik roślin naczyniowych, mszaków, porostów, grzybów i słuźowców. Po drugiej wojnie światowej i przeniesieniu zbiorów do budynku Instytutu Botanicznego przy ul. Lubicz przez kilkanaście lat w Zielniku gromadzone były również zbiory pracowników powstałej właśnie Polskiej Akademii Nauk. Wtedy też przygotowano i rozesłano dwie dalsze centurie wydawnictwa zielnikowego. Ostatnia dekada XX w. – to ponowny okres szybkiego powiększania zbiorów.

W ciągu swej historii Zielnik Uniwersytetu Jagiellońskiego był intensywnie użytkowany w celach naukowych. Rezultaty tego, w postaci publikacji, są dziś trudne do oszacowania. Gromadzone tu były materiały dokumentujące najważniejsze polskie prace botaniczne z różnych grup roślin.

Podziękowania

Jestem bardzo wdzięczny wszystkim, którzy zechcieli podzielić się ze mną wspomnieniami oraz dostarczyli informacji o Zielniku. Szczególnie pragnąłbym podziękować: dr Annie Drozdowicz, dr hab. Eugeniuszowi Dubielowi, prof. Krystynie Grodzińskiej, prof. Barbarze Gumińskiej, prof. Annie Medweckiej-Kornaś, prof. Marii Olech, prof. Helenie Trzcńskiej-Tacik i dr E. Urszuli Zajac.

Aneks I**Zestawienie przykładowych kolekcji, jakie wpłynęły do Zielnika Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1910–2000**

Przybytki (akcesja)	liczba arkuszy	rok
zielnik A. Żmudy z Istrii [różne grupy roślin, głównie kwiatowe] – dar autora	556	1914
zielnik z Jawy i Europy [różne grupy roślin i grzyby] – dar spadkobiercy M. Raciborskiego	ok. 5 000	1920
zbiór roślin hiszpańskich F. Sennena – zakup	2 083	1925–1926
Instytut i Ogród Botaniczny Uniwersytetu Azji Centralnej (Taszkient) „Herbarium florae Asiae Mediae”, fasc. 1–20	500	1933
rośliny północnoamerykańskie – zakup od H.N. Moldenke	ok. 1 300	1934
New York Botanical Garden – zakup	1 200	1935
rośliny kwiatowe centralnych i zachodnich stanów USA, Smithsonian Institution, Washington D.C.	530	1935
Muzeum i Ogród Botaniczny Uniwersytetu w Cluj	1 400	1936
Mycotheca germanica (Berlin), fascykuly 50–68	1 150	1942
zielnik A. Starzeńskiego	ok. 5 000	1950–1953
rośliny z Opola, Gliwic i Koźła – dar Pawła Szodkowskiego	1 120	1971
W. Bober	1 040	1972–1974
H. Błaszczyk	3 760	1975–1977
K. Białecka	1 134	1982
paprotniki przysłane w latach 1986–1988 prof. J. Kornasiowi do oznaczenia przez botaników belgijskich F. Malaisse'a i A. Bodenghiena, a zebrane w latach 1966–1988 w prowincji Szaba (Zair)	3 000	1988
zielnik J. Walasa	10 000	1991
zielnik K. Jędrzejki	8 716	1993
zielnik A. Sendka	8 000	1994

Przypisy

¹ P. Köhler: *Historia Zielnika Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego (KRA) w latach 1780–1910*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki“ 1999 R. 44 nr 2 s. 7–60.

² [Z. Kosięk]: *Janczewski Edward, Glinka – (1846–1918)*. W: S. Feliksia k (red.): *Słownik biologów polskich*. PWN Warszawa 1987 s. 223–224; T. Majewski: *Edward Franciszek Glinka Janczewski (1846–1918)*. W: A. Zemanek (red.): *Uniwersytet Jagielloński. Złota Księga Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi. Część I: Biografie uczonych*. Kraków 2000 s. 75–82.

³ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego [cytowane w dalszym ciągu jako Archiw. UJ]: Z 15 – Pracownia i Muzeum Ogrodu Botanicznego, 1911 (Pismo E. Janczewskiego do Drobniera z 1911 r.).

⁴ [W. H. Paryski, A. Skirgiełło]: *Żmuda Antoni Józef*. [w:] S. Feliksia k (red.): *Słownik biologów polskich...*, dz.cyt. s. 615–161.

⁵ P. Köhler: *Historia Zielnika Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego ...*, dz.cyt. s. 31.

⁶ Biblioteka Instytutów Botaniki UJ i PAN [dalej cytowana jako BIB UJ i PAN]. „Inwentarz c.k. Ogrodu Botanicznego“, poz. 1–23.

⁷ Archiw. UJ: Z 15 – Pracownia i Muzeum Ogrodu Botanicznego, 1911 (Pismo E. Jan-czewskiego do Wydziału Filozoficznego UJ z dn. 1 X 1911 r.).

⁸ A. Piekiełko: *Historia Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*. Uniwersytet Jagielloński – Varia 164, PWN Warszawa-Kraków 1983, 113 s.; cyt. s. 27. [H. Bukowiecki]: *Raciborski Marian (1863–1917)*. S. Feliksia k (red.): *Słownik biologów polskich...*, dz.cyt. s. 441–443. A. Zemanek: *Marian Raciborski (1863–1917)*. W: A. Zemanek (red.): *Uniwersytet Jagielloński. Złota Księga ...*, dz.cyt. s. 115–127.

⁹ Archiw. UJ: Z 13 – Roczne sprawozdania z pracy Instytutu i Ogrodu Botanicznego, 1912/13–1915/16 (Sprawozdanie Instytutu Botanicznego UJ za rok szkolny 1912/1913 z dnia 17 VII 1913 r.).

¹⁰ Stare etykiety prawdopodobnie usunął z arkuszy zielnikowych. W zbiorach Muzeum Botanicznego i Pracowni Historii Botaniki im. J. Dyakowskiej w Ogrodzie Botanicznym UJ [cytowane dalej jako Muz. Bot., Ogr. Bot. UJ] znajduje się zbiór starych etykiet zielnikowych, głównie mszaków, pochodzących z pierwszej połowy XIX w. (Z 17).

¹¹ Porównaj: P. Köhler: *Zielnik Józefa Jundzilla. Herbarium of Józef Jundzill*. „Polish Botanical Studies – Guidebook Series“ 1995 vol. 13 154 s.; cyt. s. 11–41.

¹² Archiw. UJ: Z 13 – Roczne sprawozdania z pracy Instytutu i Ogrodu Botanicznego, 1912/13–1915/16 (M. Raciborski – Sprawozdanie Instytutu Botanicznego UJ za rok szkolny 1914/1915 z dnia 25 IX 1915 r.). Muz. Bot., Ogr. Bot. UJ: Z 5 – S. Kulczyński: „Zielnik Warszewicza. Gatunki oznaczone w roku 1915“ [100 gatunków].

¹³ [K. Güntherowa]: *Warszewicz Józef (1812–1866)*. W: S. Feliksia k (red.): *Słownik biologów polskich...*, dz.cyt. s. 565–566.

¹⁴ Biblioteka Jagiellońska [cytowana dalej jako Bibl. Jagiell.]: Przyb. 40/74 – Notatniki A. Żmudy z lat 1912–1916, (Notatnik nr 10).

¹⁵ [W. H. P a r y s k i , A. S k i r g i e ł o j] : Żmuda Antoni Józef. [w:] S. F e l i k s i a k (red.): *Słownik biologów polskich...*, dz.cyt. s. 615–616.

¹⁶ Archiw. UJ: WF II 172 – Ogród Botaniczny, 1851–1945 (Pismo Wydziału Filozoficznego UJ do c.k. Namiestnictwa z dn. 4 IV 1917 r.).

¹⁷ Archiw. UJ: WF II 172 – Ogród Botaniczny, 1851–1945 (Pismo W. S z a f e r a do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie z dn. 15 XII 1918 r.).

¹⁸ Archiw. UJ: Z 13 – Roczne sprawozdania z pracy Instytutu i Ogródu Botanicznego, 1912/13 – 1915/16 (Sprawozdanie W. Szafera z dn. 7 IV 1919 r.).

¹⁹ Archiw. UJ: WF II 172 – Ogród Botaniczny, 1851–1945 (Pismo Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Wydziału Filozoficznego UJ z dn. 10 VI 1919 r.).

²⁰ BIB UJ i PAN: Inwentarz c.k. Ogródu Botanicznego, poz. 131.

²¹ BIB UJ i PAN: Inwentarz c.k. Ogródu Botanicznego. P. S. K ö h l e r , A. Z e m a n e k : *Zbiory Mariana Raciborskiego w Muzeum Ogródu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Botaniczne“ 1989 z. 18 s. 135–146; cyt. s. 136.

²² BIB UJ i PAN: Inwentarz c.k. Ogródu Botanicznego, poz. 132.

²³ [K. Z a k r z e w s k i] : *Pawłowski Bogumił (1898–1971)*. W: S. F e l i k s i a k (red.) *Słownik biologów polskich...*, dz.cyt. s. 415–416. J. K o r n a ś : *Bogumił Pawłowski (1898–1971)*. W: A. Z e m a n e k (red.): *Uniwersytet Jagielloński. Złota Księga ...*, dz.cyt. s. 231–241.

²⁴ BIB UJ i PAN: Inwentarz c.k. Ogródu Botanicznego, poz. 134.

²⁵ BIB UJ i PAN: Inwentarz c.k. Ogródu Botanicznego, poz. 189.

²⁶ BIB UJ i PAN: Inwentarz c.k. Ogródu Botanicznego, poz. 225 i 244.

²⁷ BIB UJ i PAN: Inwentarz c.k. Ogródu Botanicznego, poz. 269.

²⁸ BIB UJ i PAN: Inwentarz c.k. Ogródu Botanicznego, poz. 243.

²⁹ BIB UJ i PAN: Inwentarz c.k. Ogródu Botanicznego, poz. 318.

³⁰ BIB UJ i PAN: Inwentarz c.k. Ogródu Botanicznego, poz. 268.

³¹ Bibl. Jagiell.: Przyb. 796/76, k. 90.

³² Bibl. Jagiell.: Przyb. 796/76.

³³ P. K ö h l e r : *Leksykon Botaników Polskich*. 30. *Jadwiga Zofia Dobrzańska*. „Wiadomości Botaniczne“ 1999 vol. 43 nr 1/2 s. 89–92; cyt. s. 90.

³⁴ Bibl. Jagiell.: Przyb. 796/76, k. 90.

³⁵ M. R a c i b o r s k i : *Rośliny polskie (Plantae polonicae)*. Nr 1–400. „Kosmos“ 1910 35 s. . M. R a c i b o r s k i : *Rośliny polskie (Flora polonica exsiccata)*. Nr 401–800. „Kosmos“ 1911 36 s. 995–1048. M. R a c i b o r s k i : *Rośliny polskie. Rośliny Tatr (Flora polonica exsiccata. Flora Tatorum)*. Nr 801–900. „Kosmos“ 1911 36 s. 1049–1062.

³⁶ W. S z a f e r , B. P a w ł o w s k i : *Rośliny polskie, Serja II. – Setka I. (Plantae Poloniae exsiccatae, Series II. – Centuria I.)*. Institutum et Hortus Botanicus Universitatis Jagellonicae, Cracovia 1930 s. 1–32.

³⁷ W. S z a f e r, B. P a w ł o w s k i: *Rośliny polskie, Serja II. – Setka II. (Plantae Poloniae exsiccatae, Series II. – Centuria II.)*. Institutum et Hortus Botanicus Universitatis Jagellonicae, Cracovia 1934 s. 1–32. [incl.: Addenda ad centuriam I & Scheda emendanda, s. 32].

³⁸ P. K ö h l e r: *Leksykon Botaników Polskich. 34. Stanisława Antonina (Bulanda) Pawłowska*. „Wiadomości Botaniczne“ 2000 vol. 44 nr 1/2 s. 84–86; cyt. s. 85, 86.

³⁹ W. S z a f e r, B. P a w ł o w s k i: *Rośliny polskie, Serja II. – Setka III. (Plantae Poloniae exsiccatae, Series II. – Centuria III.)*. Institutum et Hortus Botanicus Universitatis Jagellonicae, Cracovia 1936 s. 1–28. [incl.: Addenda ad centurias priores & schedae emendandae, s. 27–28].

⁴⁰ E. Z a s t a w n i a k: *Eightieth anniversary of Professor Maria Łańcucka-Środoniowa birthday*. „Acta Palaeobotanica“ 1993 vol. 33 nr 1 s. 9–15; E. Z a s t a w n i a k: *80 rocznica urodzin profesor Marii Łańcuckiej-Środoniowej*. „Wiadomości Botaniczne“ 1993 vol. 37 nr 1/2 s. 131–134; E. Z a s t a w n i a k: *Profesor dr hab. Maria Łańcucka-Środoniowa (9.06.1913–21.03.1995)*. „Wiadomości Botaniczne“ 1995 vol. 39 nr 3/4 s. 84–85.

⁴¹ Bibl. Jagiell.: Przyb. 796/76.

⁴² Dzieje utworzenia akronimów podaje J. L a n j o u w: *Introduction*. W: J. L a n j o u w, F. A. S t a f l e u (red.): *Index herbariorum. Part I. The herbaria of the world* [third edition]. „Regnum Vegetabile“ 1952 [1956] vol. 6 s. 7–12; cyt. s. 9–11. Patrz również: J. L a n j o u w: *On the standarization of herbarium abbreviations*. „Chronica Botanica“ 1939 t. V z. 2/3 s. 142–150.

⁴³ Bibl. Jagiell.: Przyb. 796/76.

⁴⁴ W. S z a f e r, B. P a w ł o w s k i: *Rośliny polskie, Serja II. – Setka IV. (Plantae Poloniae exsiccatae, Series II. – Centuria IV.)*. Institutum et Hortus Botanicus Universitatis Jagellonicae, Cracovia 1939 s. 1–28. [incl.: Addenda ad centurias priores, s. 27–28].

⁴⁵ Muz. Bot., Ogr. Bot. UJ: OB 135 – konspekt referatu B. P a w ł o w s k i e g o „Zielnik i Muzeum Botaniczne Instytutu i Ogródu Botanicznego UJ 1912–1952“.

⁴⁶ W. S z a f e r: *Wspomnienia przyrodnika. Moi profesorowie – moi koledzy – moi uczniowie*. Zakł. Narod. im. Ossolińskich. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1973 315 s., cyt. s. 221.

⁴⁷ P. K ö h l e r: *Leksykon Botaników Polskich. 31. Wanda Aniela Wróbel-Stermińska*. „Wiadomości Botaniczne“ 1999 vol. 43 nr 3/4 s. 85–87; cyt. s. 86.

⁴⁸ P. K ö h l e r: *Leksykon Botaników Polskich. 17. Henryk Błaszczuk*. „Wiadomości Botaniczne“ 1996 vol. 40 nr 3/4 s. 140–142.

⁴⁹ Bibl. Jagiell.: Przyb. 32/74 – Verzeichnis der polnischen Angestellten der Botanischen Anstalten. Herbarium.

⁵⁰ Zgodnie z zachowanymi dokumentami w kwietniu 1942 r. wysłano do Sztokholmu 125 gatunków roślin naczyniowych. Muz. Bot., Ogr. Bot. UJ: Z 22 – Liste der im April 1942 an Riksmuseets Botaniska Avdelningen, Stockholm 50 im Tausch übersandten Herbarpflanzen.

⁵¹ Zgodnie z zachowanymi dokumentami w marcu 1943 r. wysłano do Berlina 136 gatunków roślin naczyniowych. Muz. Bot., Ogr. Bot. UJ: Z 22 – Tauschsendung an das Botanische Museum in Berlin-Dahlem, 15 III 1943 r.

⁵² W. Herter: *Illustrierte Flora des Weichselraumes (Flora Vistulensis). 1. Lieferung – Farnpflanzen (Pteridophyta)*. Veröffentlichungen der Staatlichen Botanischen Anstalten der Generalgouvernements. Selbsverlag [Krakau] 1943.

⁵³ Muz. Bot., Ogr. Bot. UJ: Z 22 – Desiderata für das Herbarium [15 III 1943 r.].

⁵⁴ Archiw. UJ: Og. Bot. 73 – Sprawy organizacyjne, 1945–1962.

⁵⁵ Powołany uchwałą Sekretariatu Naukowego Prezydium PAN nr 3/0/53 z dn. 5 X 1953 r.

⁵⁶ E. Pogań: *Instytut Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego. W: Osiągnięcia Uniwersytetu Jagiellońskiego w Polsce Ludowej 1945–1970*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego 345 Prace Historyczne“ 1974 z. 47 s. 329–347; cyt. s. 332.

⁵⁷ Informacja ustna uzyskana od pracowników Instytutu Botaniki UJ i Instytutu Botaniki im. W. Szafera PAN w Krakowie.

⁵⁸ B. Pawłowski, J. Kornaś, A. Jasiewicz: *Rośliny polskie (Plantae poloniae exsiccatae, Series II. Centuria V)*. „Fragmenta Floristica et Geobotanica“ 1957 vol. 3 nr 1, Supplementum s. 1–26.

⁵⁹ B. Pawłowski, J. Kornaś, A. Jasiewicz: *Rośliny polskie (Plantae poloniae exsiccatae, Series II. Centuria VI)*. Institutum Botanicum Universitatis Jagellonicae et Institutum Botanicum Academiae Scientiarum Polonae. Cracoviae 1961 s. 1–13.

⁶⁰ Muz. Bot., Ogr. Bot. UJ: Z 2 – Notatki do podziału zielnika na KRA i KRAM. Protokół wstępny.

⁶¹ J. Lanjouw, F. A. Stafleu: *Index herbariorum. Part I. The herbaria of the world*. Third edition. „Regnum Vegetabile“ 1952 [1956] vol. 6 ss. 224; cyt. s. 83.

⁶² J. Lanjouw, F. A. Stafleu: *Index herbariorum. Part I. The herbaria of the world*. Fourth edition. „Regnum Vegetabile“ 1959 vol. 15 ss. 249; cyt. s. 90; J. Lanjouw, F. A. Stafleu: *Index herbariorum. Part I. The herbaria of the world. Fifth edition*. „Regnum Vegetabile“ 1964 vol. 31 ss. 251; cyt. s. 92.

⁶³ Dłatego do redakcji *Index herbariorum* została podana jako kurator Zielnika.

⁶⁴ Przejęte w latach 1959–1962. Muz. Bot., Ogr. Bot. UJ: Z 2 – Notatki do podziału zielnika na KRA i KRAM. Protokół wstępny.

⁶⁵ Muz. Bot., Ogr. Bot. UJ: Z 2 – Notatki do podziału zielnika na KRA i KRAM. Pismo z dn. 20 II 1968 r.

⁶⁶ J. Kornaś: *Pteridophyta Poloniae Exsiccata. Fasc. I. Herbarium Universitatis Jagiellonicae Cracoviensis*. Cracoviae 1980, [Nr 1–30]; J. Kornaś: *Pteridophyta Poloniae Exsiccata. Fasc. II. Herbarium Universitatis Jagiellonicae Cracoviensis*. Cracoviae 1981, [Nr 31–60]; J. Kornaś: *Pteridophyta Poloniae Exsiccata. Fasc. III. Herbarium Universitatis Jagiellonicae Cracoviensis*. Cracoviae 1985, [Nr 61–90]; J. Kornaś: *Pteridophyta Poloniae Exsiccata. Fasc. IV. Herbarium Universitatis Jagiellonicae Cracoviensis*. Cracoviae 1985, [Nr 91–120].

⁶⁷ Muz. Bot., Ogr. Bot. UJ: Z 2 – Notatki do podziału zielnika na KRA i KRAM. Protokół z dn. 17 X 1968 r.

⁶⁸ Muz. Bot., Ogr. Bot. UJ: Z 2.

⁶⁹ P. K ö h l e r : *Leksykon Botaników Polskich. 35. Bronisław Wiciliaw Sulikowski Szafran*. „Wiadomości Botaniczne“ 2000 vol. 44 nr 3/4: 78–82. [I. Rejment-Grochowska]: *Szafran Bronisław*. W: S. Feliksia (red.): *Słownik biologów polskich...*, dz.cyt. s. 522.

⁷⁰ Muz. Bot., Ogr. Bot. UJ: Z 2.

⁷¹ Na podstawie zsumowania liczby arkuszy dotychczasowych kolekcji.

⁷² Porównaj: Archiw. UJ: Z 13 – Roczne sprawozdania z pracy Instytutu i Ogrodu Botanicznego 1912/13–1915/16 (Pismo W. S z a f e r a z dn. 7 IV 1919 r.).

⁷³ Archiw. UJ: S II 879 – Ogród Botaniczny. Budyunki, grunty i urządzenie 1850–1937 (Pismo W. S z a f e r a do Senatu UJ z dn. 23 IX 1922 r.).

⁷⁴ Muz. Bot., Ogr. Bot. UJ: Z 15 – Pawilon wschodni – I p.

⁷⁵ W. S z a f e r : *Wspomnienia przyrodnika...*, dz.cyt. s. 231–232.

⁷⁶ Muz. Bot., Ogr. Bot. UJ: Z 15 – Plan A – Verlegung des Herbars [B. Pawłowski, ok. 1942 r.].

⁷⁷ Muz. Bot., Ogr. Bot. UJ: Z 2 – Notatki do podziału zielnika na KRA i KRAM. Protokół wstępny.

⁷⁸ Muz. Bot., Ogr. Bot. UJ: Z 2 – Notatki do podziału zielnika na KRA i KRAM. Protokół zdawczo-odbiorczy z dn. 28 XI 1967 r.

⁷⁹ Na podstawie: Muz. Bot., Ogr. Bot. UJ: Z 7, Z 24, Z 25.

⁸⁰ P. K ö h l e r : *Zbiory archiwalne Muzeum Botanicznego i Pracowni Historii Botaniki im. J. Dyakowskiej Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*. „Krakowski Rocznik Archiwalny“ 1999 vol. 5 s. 190–197; cyt. s. 194.

Piotr Köhler

HISTORY OF THE JAGIELLONIAN UNIVERSITY HERBARIUM (KRA) (CRACOW, POLAND) IN 1910–2000

The paper describes the history of the Jagiellonian University Herbarium (KRA) in Cracow (Poland) in the years 1910–2000. The description is based on published and on archival sources, but not on data contained on the herbarium labels. The period till 1910 was the subject of a separate paper.

HERBARIUM OF THE JAGIELLONIAN UNIVERSITY BOTANIC GARDEN (1910–1912)

The Herbarium was supervised by Prof. Edward Janczewski. The collections of dry plants were rearranged according to taxonomical order by Antoni J. Żmuda.

HERBARIUM OF THE BOTANIC GARDEN AND BOTANICAL INSTITUTE
OF THE JAGIELLONIAN UNIVERSITY

a) Period 1913–1918

The work on rearranging the whole herbarium was almost finished by World War I. Unfortunately, the deaths of both Professor Marian Raciborski, and Antoni J. Żmuda, his assistant, interrupted the work.

b) Period 1919–1939

The work rearranging the collections was continued. Special wooden boxes for storage were purchased. From 1927 a technical worker was employed in the herbarium. Her task was to prepare the first set of the second series of exsiccata (*Planta Poloniae exsiccatae*, Series II, 1930). Before the World War II many persons worked in the Herbarium. Only some of them had posts in it, whereas others were volunteers. They prepared the second, third and fourth sets of exsiccata distributed in 1934, 1936, and 1939.

The exsiccata were exchanged with 38 institutions.

c) World War II (1939–1945)

During the war the Herbarium did not suffer any damages. The Polish staff took care of it. The collections were divided into five groups including different types of plants: vascular plants, mosses, lichens and algae, fungi, and slime-moulds.

d) Periods 1945–1953 and 1953–1967

After the war the exchange was resumed but only with 13 institutions.

In 1953, the Department (and later Institute) of Botany of the Polish Academy of Sciences was created, its botanical collections were stored at the Jagiellonian University Herbarium. The fifth and sixth sets of exsiccata were prepared and distributed (1957, 1961). In 1966–1967, the collections of the Polish Academy of Sciences were prepared from the Jagiellonian University Herbarium. Then, some groups of plants (slime-moulds, lichens, algae, and mosses) were loaned by the Herbarium to the Polish Academy of Sciences.

e) Period 1967–2000

The collections increased gradually. Four sets of *Pteridophyta Poloniae Exsiccata* were prepared and distributed (1980, 1981, 1985). In 1989 one technical worker was employed in the Herbarium. In 1993 there were three, and in 1999 there were four such employees. During the 1990s most loaned collections were returned by the Polish Academy of Sciences to the Jagiellonian University.

SIZE OF COLLECTIONS

In 1910 the Herbarium consisted of ca. 31.000 sheets, and in 1967 – of 149.089 sheets (Fig. 1, 2). In 1967–2000 it increased by 57.181 sheets of vascular plants (Fig. 3, 4). The size of collections in 2000: vascular plants – ca. 250.000 (including the collections outside the Herbarium generale), mosses – ca. 15.000, lichens – ca. 48.000, fungi – ca. 20.000, slime-moulds – ca. 13.000.

LOCATIONS OF THE HERBARIUM

In 1910–1948 the collections were kept in the buildings of the Botanic Garden. However, during the World War II their location was frequently changed. In 1948 almost the whole collection was moved to the building of the University Botanical Institute (at Lubicz Street). In 1992 the collection of lichens was placed in the rooms on the second floor of Collegium Śniadeckiego in the Botanic Garden. Since the mid 1990s a University building meant for the Herbarium (east of the Botanic Garden) has been under renovations renewed and rebuilt for the Herbarium.

PAPERS BASED ON THE COLLECTIONS

A list of selected papers based on the collection gathered in 1910–2000 is presented on pages 94–95.

CONCLUSIONS

The 20th century was a prosperous period in the history of the Herbarium. Its size increased over ten times. The collection survived both world wars, and now it is being intensively enriched.

Thumaczenie własne autora